

October 2013).

4. Masuda, Y. Hypothesis on the Genesis of Homo Intelligence / Y. Masuda // Futures. - 1985. - Vol. 17. - № 5. - P. 492-494.

5. McElroy, A. Bio-cultural models in studies of human health and adaptation / A. McElroy // Medical Anthropology Quarterly. – 1990. – Vol. 4. - P. 243-265.

6. Szathmáry, E.J.E. A view on the science: Physical anthropology at the millennium / E.J.E. Szathmáry // American Journal of Physical Anthropology. – 2000. – 111. – P. 149-151.

Салата Г.В. Природа человека в проблемном поле биокультурной антропологии

Целью статьи является анализ биокультурного начала в природе человека в контексте биокультурной антропологии. Биокультурная антропология преодолевает односторонность биологизаторского и социологизаторского представлений о человеке, вызванную противоречивостью самой природы человека как биологического и социального/культурного существа. В рамках данной парадигмы человек выступает связующим звеном между миром природы и миром культуры, его человеческое начало определяется одновременно двумя составляющими - биологической и культурной, при этом ни одна из них не превалирует.

Ключевые слова: биокультурная антропология, генно-культурная коэволюция, биология, культура, общество

Salata G.V.. Nature of man in the problem field of biocultural anthropology

This article attempts to analyze biocultural principle in human nature in the context of biocultural anthropology. Biocultural anthropology overcomes the one-sidedness of biological and sociological conceptions of human nature, which was caused by inconsistencies in the nature of human as biological and social/cultural being. Within this paradigm, person acts as a connecting link between the natural world and the world of culture. His humanness is defined simultaneously by two components - biological and cultural, and none of them prevails.

Keywords: biocultural anthropology, gene-culture coevolution, biology, culture, society

УДК 378.2:338.43:001 (447)

Чалаван В. А.

**ЕТАПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ
ПРОФЕСОРА М.І. НИЖНЬОГО (1916-2003 рр.) ДЛЯ ПОТРЕБ
АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті досліджено процес формування наукових поглядів професора Миколи Івановича Нижнього як видатного вченого в галузі оплати праці післявоєнний період радянської епохи. З'ясовано, що особливості проходження наукової діяльності вченого визначають внутрішні та зовнішні чинники, зокрема, встановлено, що проблематика досліджень вченим проблем оплати праці сформувалася під час перебігу історичних подій, які призвели до відчуження сільських працівників від засобів виробництва та результатів їхньої праці.

Ключові слова: Микола Іванович Нижній, оплата праці, чинники формування наукових поглядів.

Актуальність теми. Професор Микола Іванович Нижній – відомий вітчизняний вчений, аграрний економіст у сфері оплати праці. За 54-річний період своєї наукової діяльності опублікував понадстосімдесят наукових, науково-популярних праць, підготував 46 кандидатів і 8 докторів економічних наук.

В існуючому історіографічному просторі основна увага зосереджена переважно на основних етапах творчого шляху вченого та його основних наукових здобутках і відображено у коротких життєописах про дослідників аграрної економічної науки, які забезпечують науковою продукцією потреби АПК, вузів та органів управління в Україні [1, 2].

Дотепер належним чином не осмислено наукові здобутки професора, не визначено шляхи використання на сучасному етапі розвитку аграрної економічної науки. З огляду на зазначене, проблема проведення наукового дослідження, в якому об'єктивно та усебічно була б відтворена його багатогранна наукова діяльність є актуальною.

Мета статті: визначити чинники формування наукового світогляду професора М. І. Нижнього як видатного вченого в галузі аграрної економіки.

Об'єкт дослідження: суспільне, соціальне, виробниче і безпосередньо наукове середовище, в якому формувався, зростав і утверджувався професор М. І. Нижній.

Предмет дослідження: життєвий і творчий шлях Миколи Івановича Нижнього.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період його життя вченого 1916–2003 рр., де нижня хронологічна межа – це народження, а верхня – завершення життєвого шляху вченого.

Результати дослідження. Народився М. І. Нижній 14 серпня 1916 р. у с. Городище Шепетівського району Хмельницької області в селянській сім'ї. Юність його прийшлася на роки форсованої індустріалізації промисловості та колективізації сільського господарства, що здійснювалися згідно Постанови ЦК ВКП (б) від 5 січня 1930 р. «Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву» [3, с. 14] та голодомору 1932–1933 рр. Саме в цей час юний Микола пізнав вплив колективізації на відчуження селян від землі, незацікавленість у результатах власної праці, занепад виробництва продукції сільського господарства та соціальний регрес на селі.

По закінченню в 1932 р. Шепетівської семирічної школи Микола Нижній працював у колгоспі й навчався загальноосвітньому навчальному закладі для підготовки до вступу у вищий навчальний заклад (так званому робітфаці), куди за відрядженням партійних, комсомольських і профспілкових організацій. Від вступників – робітників та селян – вимагалось вміння писати, читати та знати 4 арифметичні дії. Незважаючи

на те, що академічна підготовка робітфаківців була значною мірою нижчою, ніж випускників професійних шкіл, значна їх частина вступала без іспитів до вищих навчальних закладів. От і молодий Микола Нижній в 1934 р. вступив на навчання на агрономічний факультет Житомирського сільськогосподарського інституту.

Не випадково у 1939 р., по закінченню з відзнакою інституту, М. І. Нижній був направлений і працював в апараті Житомирського обласного земельного відділу начальником відділу підготовки масових кадрів. У кінці 30-х рр. у Східних областях України крупні агропромислові підприємства мали значну потребу в технічних спеціалістах й управлінському персоналі, оскільки із запровадженими жорсткими командно-адміністративними методами регулювання кадрового потенціалу при намаганні вирішити економічні проблеми залякані працівники боялися брати на себе відповідальність. У сільському господарстві завдяки кільком урожайним рокам, запровадженню механізації та передових методів агрокультури в 1940 р. колгоспи України виробили понад 20 % товарного зерна, 73 % цукру та ін.

Пропрацювавши декілька місяців, вже на початку осені був призваний до лав Червоної Армії й направлений на навчання до Київського військово-політичного училища (1939–1940 рр.), по закінченні якого з вересня 1940 р. ніс службу політрука роти, де й застала Велика Вітчизняна війна. Приймаючи участь у бойових діях проти окупантів на одинадцятий день оголошеної війни (2 липня 1941 р.) був тяжко поранений під місто Малин Житомирської області.

Після поранення й окупації України М. І. Нижній вже в Росії. У вересні 1942 р. Микола Іванович – заступник начальника, згодом – начальник політвідділу Білоградівської МТС Алтайського краю, в 1943 р. – інструктор крайкому партії в адміністративному центрі Алтайського краю місті Барнаулі.

По визволенню міста Києва від фашистських загарбників М. І. Нижній повернувся в пограбовану ними Україну, звідки окрім устаткування та продукції, були вивезені чорнозем та фруктові дерева. За період 1943–1954 рр. він працював у столиці на посадах заступника **директора** Київпромторгу по кадрах, завідувача дослідного поля Київського сільськогосподарського інституту, заступника представника Ради в справах колгоспів по Київській області, **начальника** управління організації і оплати праці в колгоспах Міністерства сільського господарства Української РСР. Це період повної повоєнної деградації у сільському господарстві, при гострій нестачі техніки, робочої худоби та робочої сили. Оплата праці селян була символічною, а вироблена колективними господарствами продукція вилучалася засобом продрозкладки сільські товаровиробники були відчужені від засобів виробництва та виробленої ними продукції. До того ж, неврожай у зв'язку

зі значною посухою спричинив голод 1946–1947 рр. у південних районах країни.

За часів Хрущовської відлиги з її реформами сільського господарства, освоєнням цілинних земель та кукурудзяно-гороховою епопеєю, глибокий погляд на життя й аналізаторські здібності спонукали Миколу Івановича вступити до аспірантури Українського науково-дослідного інституту землеробства, в стінах якого ним підготовлена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему “Авансування колгоспів і його роль у зміцненні економіки колгоспів”, успішно ним захищену в 1958 р.

М. І. Нижній Після захисту кандидатської дисертації, як науковий працівник М. І. Нижній був направлений на роботу в новостворений Український науково-дослідний інститут економіки і організації сільського господарства, де до кінця свого життя очолював відділ оплати праці. Першими значимими науковими здобутками вченого стали праці «Досвід авансування колгоспників грошми»[4], «Авансирование в колхозах» [5], «Грошова оплата праці в колхозах»[6].

На XXII з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу (17–31 жовтня 1961 р.) працівникам сільського господарства було поставлено завдання по збільшенню виробництва продукції, зниженню її собівартості та підвищенню рентабельності виробництва за рахунок підвищення продуктивності праці за 10 перспективних років у 2,5 раза, за 20 років – в 5–6 разів (завдяки значному підвищенню рівня механізації на базі електрифікації й автоматизації, вдосконалення технології виробництва, поліпшення організації та застосування прогресивних форм оплати праці).

Матеріальна зацікавленість працівників колективних господарств у результатах їх праці була об'єктивним вираженням економічного закону соціалізму – закону розподілу за працею, згідно якого оплата праці здійснювалась згідно строгої відповідності кількості та якості праці як внеску кожного працівника. Вважалося, що оскільки недотримання даного принципу наносить ущерб виробництву в колективних господарствах, то з метою правильно оплачувати працю слід вести точний облік затраченої праці в її кількісному та якісному вираженні. У колективних господарствах кількість затраченої праці вимірювалась переважно за встановленими нормами

виробітку, які й були базисом для побудови системи оплати праці, а отже, важливою і актуальною на той час була проблема правильного нормування праці у сільському господарстві.

До розробки М. І. Нижнім методичних положень з даного питання колгоспи приділяли мало уваги нормам виробітку, прийнятих у передових господарствах. А введення в усіх господарствах однакової оплати праці вимагало створення певних економіко-організаційних умов, зокрема поліпшення методів нормування праці. У даному ключі в Третій Програмі КПРС (грудневий Пленум ЦК КПРС 1959 р.) було визначено, що піднесенню економіки колективних господарств значною мірою сприятиме наближення нормування, організації й оплати праці до рівня та форм державних підприємств (технічне нормування). Тому в аграрній галузі постало завдання: по мірі зростання механізації сільськогосподарського виробництва, підвищення кваліфікації сільськогосподарських працівників, поліпшення організації праці необхідно систематично переглядати і встановлювати більш прогресивні норми виробітку й розцінки оплати праці в колгоспах, подібно до того, як це робиться на промислових підприємствах.

У 1961 р. побачили світ «Основні методичні положення нормування праці в колгоспах», [7] розроблені ним у співавторстві зі співробітниками Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства кандидатом економічних наук Б. М. Середенком і науковим співробітником П. В. Василенком та апробовані головним інженером по нормуванню і оплаті праці І. Н. Зальцманом й начальником відділу Міністерства сільського господарства УРСР Г. Д. Палієнком, а також кандидатом технічних наук Х. Д. Печеним. Методичні положення були розраховані на нормувальників колгоспів, спеціалістів колективних і радянських господарств, нормувальних пунктів, державних сільськогосподарських дослідних станцій та інші підприємства і установи, які мали відношення до нормування праці в сільському господарстві. За результатами розроблених методичних рекомендацій у цьому ж році в співавторстві з П. Василенком вийшла праця «Нормування праці в колгоспах» [8].

Вже в 1969 р. захистив докторську дисертацію на тему «Оплата праці і розвиток її форм у колгоспах», а в 1973 р. отримав вчене звання професора. 1970-ті рр. характеризуються екстенсивним типом розвитку сільського господарства, а в умовах обмежених природних і трудових ресурсів аграрна економіка потребувала інтенсифікації виробництва. 27 % українських капіталовкладень за ці 10 років були спрямовані в аграрний сектор економіки, однак результати від масштабних механізації, хімізації й меліорації сільського господарства були зведені нанівець. Неефективна

кадрова політика в аграрній сфері спричинила залучення до збирання урожаю працівників з інших секторів економіки.

Професор М. І. Нижній у своєму науковому доробку вперше розкрив принципово нові концептуальні основи організації оплати праці в колективних сільськогосподарських підприємствах на території колишнього СРСР, визначив особливості дії соціалістичного закону розподілу за працею в різні періоди розвитку колгоспного виробництва. Він обґрунтував теоретичні засади й практичні рекомендації щодо впровадження щомісячного грошового авансування сільських працівників, переходу від трудовня до грошової і гарантованої форми оплати праці, напрями посилення її зв'язку кінцевими результатами через застосування акордно-преміальної системи. Значимими є наукові розробки вченого-аграрія з нормування праці та тарифікації робіт у сільському господарстві. Крім того, професор теоретично обґрунтував пропозиції оплачувати працю керівників і спеціалістів колективних господарств залежно від валового доходу і рівня інтенсивності використання землі.

Усі ці наукові розробки Миколи Івановича Нижнього й очолюваного ним відділу покладені в основу практичної реалізації економічного розподілу за працею та стали підґрунтям для численних нормативних актів та положень директивних органів УРСР і СРСР, широко впроваджувались у виробництві продукції сільського господарства. Окрім того, що під його керівництвом розроблялися і впроваджувалися всі рекомендації з оплати праці в колективних господарствах України радянської доби, він ще й більше ніж 15 років очолював координаційно-методичну раду з проблем економіки праці в сільському господарстві.

Визнанням наукових здобутків вченого став той факт, що в 1978 р. за цикл наукових робіт з удосконалення системи оплати праці в колективних господарствах УРСР Президія Академії наук Української РСР присудила професору премію ім. О. Г. Шліхтера. А за досягнення у розвитку економічної науки і підготовку наукових кадрів Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 6 жовтня 1982 р. йому присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки і техніки Української РСР. Крім того, Золотою та срібною медалями ВДНГ СРСР він був нагороджений за активне впровадження у виробництво власних результатів наукових досліджень.

Висновки. 1. У результаті застосованого нами диференційованого підходу щодо дослідження наукової діяльності М. І. Нижнього встановлено, що особливості її проходження визначають внутрішні (види діяльності, науковий ступінь та вчене звання) та зовнішні (історичні особливості етапів, їх тривалість) чинники. Проблематика його сумлінних досліджень проблем оплати праці сформувалася під час перебігу історичних подій, які призвели до відчуження сільських працівників від засобів виробництва та результатів їхньої праці.

2. Наукова діяльність визначного вченого економіста-аграрника, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора економічних наук, професора Миколи Івановича Нижнього присвячена проблемам оплати праці в сільськогосподарських підприємствах. Вчений є основоположником становлення та розвитку питань з оплати праці сільського населення у повоєнний період. Розробивши методологічні засади та практичні рекомендації, запровадивши її грошову форму, професор сприяв підвищенню матеріальної заінтересованості селян у кінцевих результатах праці.

Література

1. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»: роки і люди. Ювілейне видання, присвячене 50-річчю науково-дослідної установи. – У 2-х ч. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2006. – Ч. 2. – С. 62–65.

2. Вчені економісти-аграрники / Наук. ред. : М. В. Зубець, О. М. Шпичак, В. П. Ситник ; Укр. акад. аграр. наук. – К. : Аграр. наука, 2001. – Кн. 5. Ч. 2. – С. 82–85. – (Серія «Українські вчені-аграрії ХХ століття»).

3. Королько Л. М. Голодомор: причини і наслідки 1932–1933 року / Л. М. Королько. – Сватове : МКП «Слобожанщина», 2007. – 74 с.

4. Нижній М. І. Досвід авансування колгоспників грошми. – К. : Держсільгоспвидав УРСР, 1955. – 88 с.

5. Нижний Н. И. Авансирование в колхозах / Н. И. Нижний. – Москва : Сельхозгиз, 1959. – 152 с.

6. Романенко І. Н. Грошова оплата праці в колгоспах / І. Н. Романенко, М. І. Нижній. – К. : Держсільгоспвидав УРСР, 1959. – 82 с.

7. Нижній М. І. Основні методичні положення нормування праці в колгоспах / М. І. Нижній, Б. М. Середенко, П. В. Василенко ; відп. за вип. : А. Ф. Чайковський, Г. Д. Палієнко ; ред. М. М. Онопрієнко – К. : Вид-во УАСГН, 1961. – 84 с.

8. Нижній М. І. Нормування праці в колгоспах / М. І. Нижній, П. В. Василенко. – К. : Держполітвидав УРСР, 1961. – 52 с.

Чалаван В. А. Етапы формирования научного мировоззрения профессора Н. И. Нижнего (1916–2003 гг.) для потребностей аграрной экономики

Исследован процесс формирования профессора Николая Ивановича Нижнего как выдающегося ученого в области оплаты труда в послевоенный период советской эпохи. Выяснено, что особенности прохождения научной деятельности ученого определяют внутренние и внешние факторы, в частности, установлено, что проблематика исследований ученым проблемой оплаты труда сформировалась во время хода исторических событий, которые привели к отчуждению сельских работников от средств производства и результатов труда.

Ключевые слова: Николай Иванович Нижний, оплата труда, факторы формирования научных взглядов.

Chalavan V. A. Formation of scientific attitudes of N. I. Nijniy (1916–2003) of the scientific way to agro-economics

Factors of formation of Professor Nikolai Ivanovich Nijniy as an outstanding scientist in the field of payment for labor from the post-war period of Soviet era were explored in the article. It was found that the characteristics of scientific activity passage of scientist are determined by internal and external factors, in particular, it was found that the issue of scientist's research of payment for labor issues has been formed during historical events which led to compulsory purchase of rural workers from production and efficiency.

Keywords: Nikolai Ivanovich Nijniy, payment for labor, factors of scientific attitudes formation.